

Chapter 26

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 30 November 2021

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-меш(ке)</i>
лудаш (-ам)	to read	луд-	
налаш (-ам)	to take	нал-	
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	
кочкаш (-ам)	to eat	кочк-	
шинчаш (-ам)	to sit down	шинч-	
лекташ (-ам)	to leave	лект-	
возаш (-ем)	to write	возо-	
пураш (-ем)	to enter	пуро-	
илаш (-ем)	to live	иле-	
келшаш (-ем)	to agree	келше-	
каяш (-ем)	to go	кае-	

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-меш(ке)</i>
лудаш (-ам)	to read	луд-	лудмеш(ке)
налаш (-ам)	to take	нал-	налмеш(ке)
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	тунеммеш(ке)
кочкаш (-ам)	to eat	кочк-	кочмеш(ке)
шинчаш (-ам)	to sit down	шинч-	шичмеш(ке)
лекташ (-ам)	to leave	лект-	лекмеш(ке)
возаш (-ем)	to write	возо-	возымеш(ке)
пураш (-ем)	to enter	пуро-	пурымеш(ке)
илаш (-ем)	to live	иле-	илымеш(ке)
келшаш (-ем)	to agree	келше-	келшымеш(ке)
каяш (-ем)	to go	кае-	кайымеш(ке)

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Школыш <u>кайымешке</u> , Вачи коваж дене ялыште илен.	Before starting school (until he started school) Vachi lived with his grandmother in the countryside.
Пашаш <u>кайымешке</u> , мый кечывал кочкышым ямдылем.	Before going to work, I'll prepare lunch.
Сай специалист <u>лиймешке</u> , шуко тунемман да пашам ыштыман.	You have to study and work a lot before you'll be a qualified specialist.
Телевизорым кече мучко <u>ончымешке</u> , ечыманал да чодыраш мунчалте.	Rather than spending all day watching television, take your skis and go skiing in the forest.
Жапым яра <u>эртарымешке</u> , пакчаш кае да аватлан полшо.	Instead of killing time, you should go in the garden and help your mother.
Ойгырен <u>шинчымешке</u> , иктаж-могай пашам ыште.	Instead of sitting around worrying, you should do some work.

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Авада <u>толмешке</u> , те мом ыштеда?	Before your mother comes, what will you do?
Авада <u>толмешке</u> , те мом ыштышда?	Before your mother came, what did you do?

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Possessive suffixes:

	кочмеш(ке) >
1Sg	
2Sg	
3Sg	
1Pl	
2Pl	
3Pl	

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Possessive suffixes:

	кочмеш(ке) >
1Sg	кочмешкем
2Sg	кочмешкет
3Sg	кочмешкыже
1Pl	кочмешкына
2Pl	кочмешкыда
3Pl	кочмешкышт

Мөнгыш <u>толмешкем</u> , н'игуш ит кай.	Don't go anywhere till I get home.
Канаш <u>кудалмешкышт</u> , ме эше кок гана вашлийына.	We'll meet another two times before they leave on their holiday.

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Possessive suffixes:

	кочмеш(ке) >
1Sg	(мыйын) кочмешкем
2Sg	(тыйын) кочмешкет
3Sg	(тудын) кочмешкыже
1Pl	(мемнан) кочмешкына
2Pl	(тендан) кочмешкыда
3Pl	(нунын) кочмешкышт

Мыйын <u>пörтылмешкем</u> , йоча-влакем чыла урокым ыштен пытарышт.	The children had finished all their homework before I got home.
Тудын <u>ойлымешке</u> , мый ик-кок мутым каласынем.	Before (s)he speaks, I'd like to say a word or two.
Мемнан <u>мурымешкына</u> , нуно эше эрвелмарий куштымашым ончыктат.	Before we sing, they will be showing an Eastern Mari dance.

1. Gerund of subsequent action ('before') in -меш(ке)

Занятий <u>тўналмешке</u> , эше лу минут кодын.	Ten minutes remained before (until) the class began.
Автобус <u>кайымешке</u> , эше лу минут кодын.	There are ten minutes left till the bus leaves.
Мый йолташ ўдырем дене, кече <u>лекмешке</u> , ола мучко коштым.	I walked around town with my girlfriend till the sun came up.

Ача-аватын <u>пўртылмешкышт</u> , омсам н'игўлан ит поч!	Before your parents get home, don't open the door to anybody!
Эвикан <u>каласымешкыже</u> , пашам она тўнал.	Before Evika tells us to, we will not start our work.
Уна-влакын <u>толмешкышт</u> , чыла кочкышым ямдылен шукташ кўлеш.	Before the guests arrive, we need to get all the food ready.

2. Compound past tense IV

Past tense II + улмаш 'was' (be.PST2.3SG)

	лудаш (-ам) 'to read'	
	Positive	Negative
1Sg		
2Sg		
3Sg		
1Pl		
2Pl		
3Pl		

2. Compound past tense IV

Past tense II + улмаш 'was' (be.PST2.3SG)

	лудаш (-ам) 'to read'	
	Positive	Negative
1Sg	лудынам улмаш	лудын омыл улмаш
2Sg	лудынат улмаш	лудын отыл улмаш
3Sg	лудын улмаш	лудын огыл улмаш
1Pl	лудынна улмаш	лудын огынал (онал) улмаш
2Pl	лудында улмаш	лудын огыдал (одал) улмаш
3Pl	лудыныт улмаш	лудын огытыл улмаш

2. Compound past tense IV

Past tense II + улмаш 'was' (be.PST2.3SG)

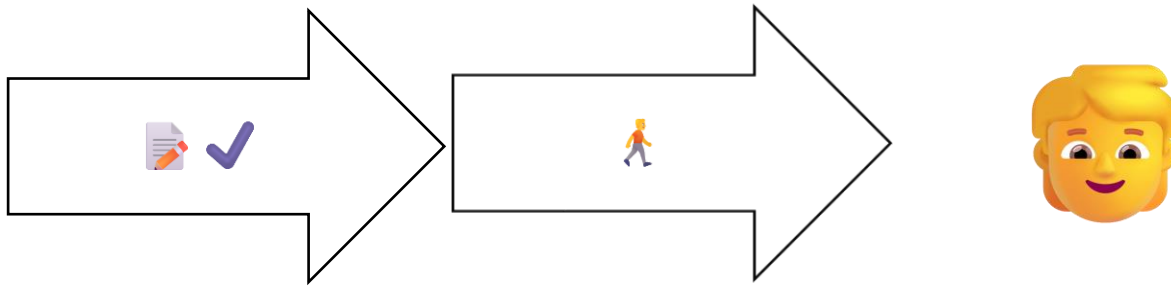
	возаш (-ем) 'to write'	
	Positive	Negative
1Sg	возенам улмаш	возен омыл улмаш
2Sg	возенат улмаш	возен отыл улмаш
3Sg	возен улмаш	возен огыл улмаш
1Pl	возенна улмаш	возен огынал (онал) улмаш
2Pl	возенда улмаш	возен огыдал (одал) улмаш
3Pl	возеныт улмаш	возен огытыл улмаш

2. Compound past tense IV

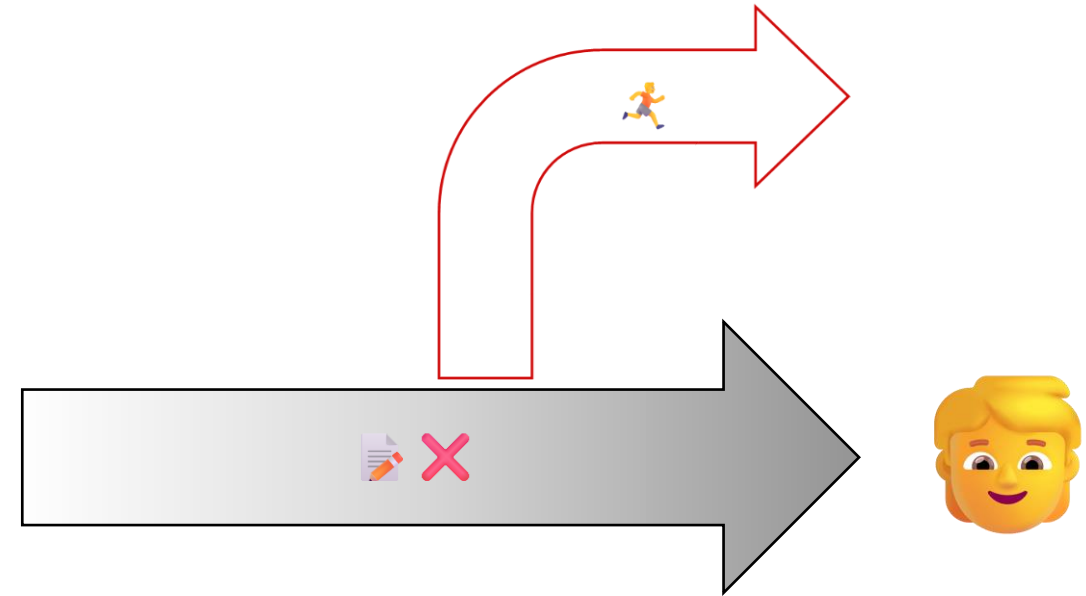
Past tense II + улмаш 'was' (be.PST2.3SG)

	улаш (-ам) 'to be'	
	Positive	Negative
1Sg	лийынам улмаш	лийын омыл улмаш
2Sg	лийынат улмаш	лийын отыл улмаш
3Sg	лийын улмаш	лийын огыл улмаш
1Pl	лийынна улмаш	лийын огынал (онал) улмаш
2Pl	лийында улмаш	лийын огыдал (одал) улмаш
3Pl	лийыныт улмаш	лийын огытыл улмаш

2. Compound past tense IV

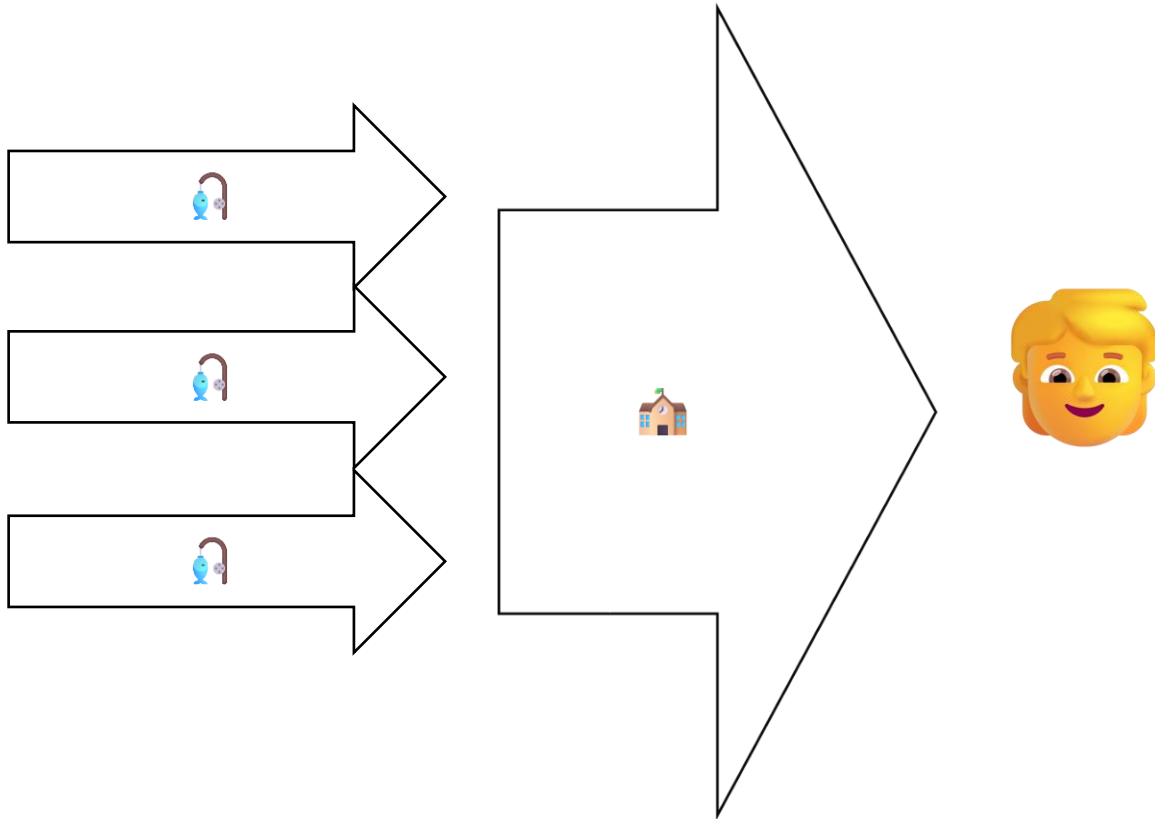

-меке
... деч вара

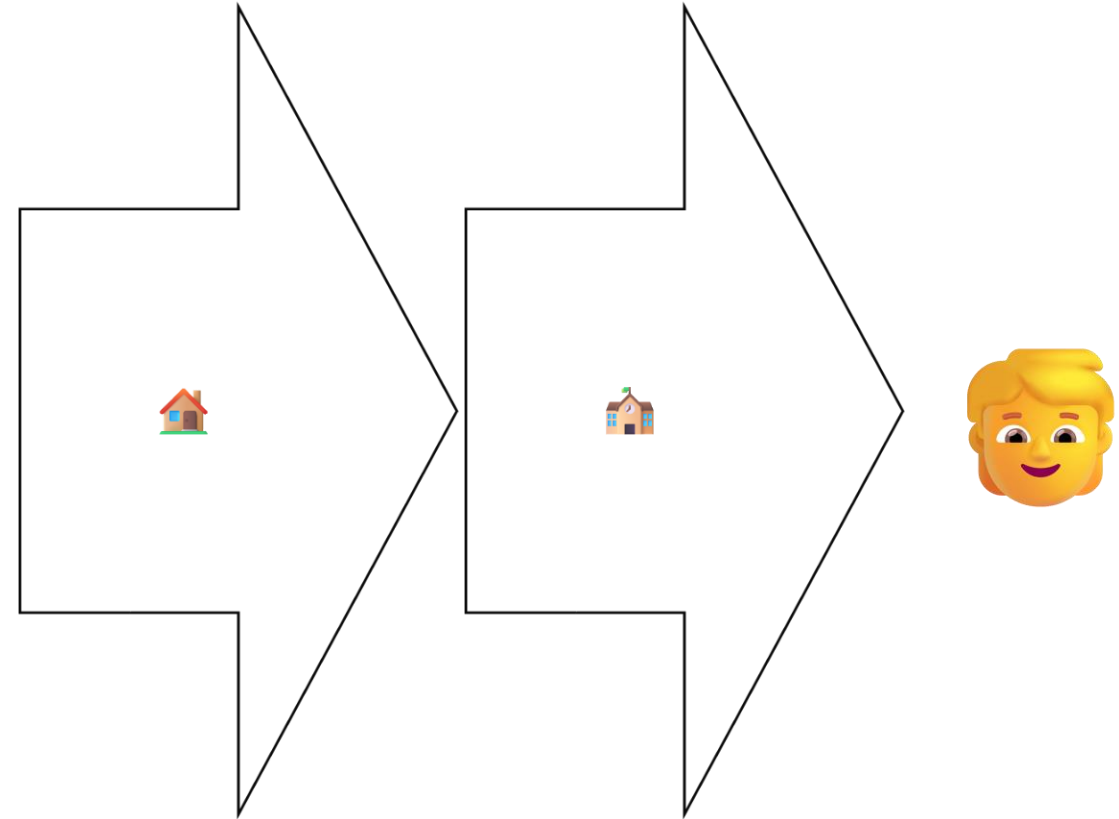

Compound past tense III & IV

2. Compound past tense IV

Compound past tense III & IV

Compound past tense III & IV

2. Compound past tense IV

Иленыт <u>улмаш</u> кугызаж ден куваже.	There once lived an old man and an old woman.
Ожно тиде библиотеке гыч тудо ик книга <u>м</u> налын <u>улмаш</u> .	Earlier (s)he had borrowed one book from this library.
Мый шинченат омыл, В. Богородицкий Царевококшайскыште <u>шочын улмаш</u> .	I hadn't known that V. Bogorodickij was born in Tsarevokokshaysk.
«Ото» почеламут возалтмешке, марий литератур шытен лекташ гына <u>тўналын улмаш</u> .	Before the poem "The Grove" was written, Mari literature had only just begun to arise.
Ондалалтынам <u>улмаш</u> .	I was cheated, as it turned out. [!!!]
Йынгыртымем гоным Йыван метрошто <u>лийын улмаш</u> , садлан телефоным колын огыл.	When I called, Yyvan was in the metro, so he didn't hear the phone.
Ончыгече театрыште <u>лийын одал улмаш</u> .	You weren't in the theater the day before yesterday.

Words and word usage

1. Superlative construction with деч ‘from, of’

Тушто <u>мотор</u> деч <u>мотор</u> саска шочеш.	The most beautiful of flowers grow there.
<u>Сай</u> деч <u>сай</u> илышым тыланем.	I wish you the very best in life.

2. Adjectival usage of уло

Тиде ең <u>уло тўням</u> ужын.	This person has seen the whole world.
Тудо <u>уло вийжым</u> пыштен.	(S)he invested all his/her strength.
<u>Уло зал тудын</u> модмыжым совым кырен вашлийын.	The whole room met his acting with applause.

3. Auxiliary constructions

а) лекташ (-ам) ‘to go, to leave’

« О то» почеламут возалтмешке, марий литератур <u>шытен лекташ</u> гына тўналын улмаш.	Before the poem “The Grove” was written, Mari literature had only just begun to arise.
Йыван Кырля нелылыкым <u>сенен</u> лекташ тыршен.	Yyvan Kyrlya attempted to overcome hardships.
корем пундаш гыч шырге <u>йоген лекше</u> изи памаш	small spring that calmly flows out of the bottom of a ravine
Йоча уремыш <u>куржын</u> <u>лекте</u> .	The child came running out into the street.

1. “[e]xhaustiveness of an action from beginning to end, its manifestation in full”
2. “[a]ction encompassing a multitude of items or people, and an action spreading over the entire surface of an item”
3. “indicate suddenness or unexpectedness of an action”
4. “[a]ction continuing in full over the course of a certain period of time”
5. “[o]n verbs of motion, and some other intransitive verbs, the modifiers [...] denote an action aimed outwards from inside of something” (**Isanbayev 1978: 65–66**)

Исанбаев, Н. И. 1978. Общее и отличительное в составных глаголах марийского и поволжско-тюркских языков. *Вопросы марийского языка*. Yoshkar-Ola. 59–90.

3. Auxiliary constructions

b) лукташ (-ам) 'to lead out'

Йоча йомакым <u>шонен луктын.</u>	The child thought up a fairy tale.
Марий Элысе заводлаште могай <u>продукцийым ыштен луктыт?</u>	What kind of goods are produced in the factories of Mari EI?
От пале, молан <u>тудым паша гыч поктен луктыныт?</u>	Don't you know why (s)he was driven from her job?
Канавыш шунгалтше машинам таче гына <u>шүдырен луктыныт.</u>	They only pulled the car that went into the ditch out of it today.

Creation

transitive + “out”, “away”

4. пижаш (-ам) 'to stick, to adhere; to start, to begin'

У романым кунам возаш <u>пижыда</u> ?	When will you start writing a new novel?
Шочмо гыч экзаменлан ямдылалташ <u>пижам</u> .	I'll start preparing for the exam on Monday.
Ивановмыт үмаштак у пörтым чонгаш <u>пижыныт</u> .	The Ivanovs started building a new house last year.

5. лонгаште ‘amidst, in the midst of, in’,
лонгаш(ке) ‘into (the middle of), amidst’

< лонга ‘thicket’

<p><u>Чодыра лонгаште</u> таргылтышым вашлияш лиеш.</p>	<p>You can meet forest spirits in the midst of the woods.</p>
<p><u>Кече пыл лонгашке</u> шылын.</p>	<p>The sun hid amidst the clouds.</p>

6. шинчаш (-ем) 'to know'

Скайпым кузе кучылташ, <u>шинчет</u> мо?	Do you know how to use Skype?
Полиглот-влак кузе тынар шуко йылме дене кутырен моштат, мый <u>ом шинче</u> .	I don't know how polyglots can speak in so many languages.
Ялыште илыметым <u>шинчен</u> <u>онал</u> .	We didn't know you live(d) in the countryside.

NB! ≠ шинчаш (-ем) 'to sit'
Мый Анушым палем. 'I know Anush'

7. тудо '(s)he; that'

<u>Тудо</u> Йошкар-Олаште ила.	(S)he lives in Yoshkar-Ola.
<u>Тудо отым</u> мый йөратем.	I love that grove.

Text

Ото

Ик тымык ото уло мемнан элыште,
Шога тудо ото кугу ер серыште.
Тушто ладыра деч ладыра пушенге кушкеш.
Тушто мотор деч мотор саска шочеш.
Тушто, ужар лышташ лонгаште, шўшпык мура.
Тудо ото гыч ерышке яндар памаш йога.
Тушто шудыжат ужаргырак,
Тушто пеледышыжат сылнырак.
Тудо отым мый йоратем,
Тушто пушенге руышым мый вурсем.

Тиде почеламутым Сергей Григорьевич Чавайн (1888–1937) 1905-ше ий 2-шо декабрьыште Озан тунуктышо семинарийыште тунеммыж годым возен.

«Ото» почеламут – романтике кумылан произведений. Уло содержанияйже калык мурым, йомакын ойсавыртышым ушештара. Шочмо калыкмутышто самырык виян ен-влакым ужар ото, шарвак тумо дене танастарыме. Марий-влак, нарашта пушенгым чаманаш кўлеш манын, шотленыт, чодыра лонгасе мотор ерым, корем пундаш гыч шырге йоген лекше изи памашым йоратен моктеныт, нунын нерген сылне мутым шонен луктыныт, вийыштым, моторлыкыштым чапландареныт.

«Ото» почеламут возалтмешке, марий литератур шытен лекташ гына тўналын улмаш. Эше 19-ше курымыштак южо серызе-просветитель-влак марла ойлымашым, этнографий сынан очеркым возаш пижыныт, школан книгаам ямдыленыт. С. Чавайнын произведенийже шочмеке, марий литератур чынже денак сылнымутаныш савырнен. Сергей Григорьевичын мурпашаже ойыртемынак совет пагытыште чот пеледын. Сылнымутым тудо «Элнет» романже, «Мўкш отар» музыкальный драмыже, «Акпатыр» исторический трагедийже, шуко почеламут да мурож дене пойдарен.

С. Чавайн шуко возаш шонен пыштен улмаш, но тудын ўмыржў лугыч кўрылтын, 1937-ше ийыште репрессий жапыште тудым лўен пуштыныт.

Марий калык уста эргыжым кўкшын акла да пагала, вет тудын ойпогыжо марий йылме да литературлан виянашышт суапле тўналтышым ыштен коден.

С. Чавайнын илыме верже кызыт Чавайнур маналтеш. Тушто 1961-ше ийыште тоштерым ыштыме. А 1978-ше ийыште С. Чавайнлан Йошкар-Олаште памятникым почмо. Кажне ийын тушто серызын шочмо кечын сылнымут пайрем эртаралтеш.

Калыкмут

Уш – оза, шинчымаш – уна.

Exercises

14.

www.youtube.com/watch?v=FBMyjKgutqQ

Кумдан палыме айдемын шочмо кечыже – 6-шо октябрьште Сергей Чавайннын шочмыжлан 126 ий темеш. Марий литературлан негызым пыштыше уста писательым самырык тукум шарна да жапла. Тиде кечын рўдоласе школла гыч тунемше-влак Чавайннын чапкўжө воктене вашлийыныт, тудым порын шарналтеныт.

«Ик тымык ото уло мемнан элыште,
Шога тудо ото кугу ер серыште.
Тушто ладыра деч ладыра пушенге кушкеш.
Тушто мотор деч мотор саска шочеш...»

Сергей Чавайн

Кумдан палыме нине сылне корныла дене марий калыкын ик эн тале ончылъенже Сергей Чавайн 1905-ше ийыште марий литературлан тўналтышым пыштен. Лачак ты почеламут тудлан шке жапыштыже кугу чапым конден. Уста писательын «Ото» почеламутшым тачысе кечылан 50 йылмышке кусареныт. Лўмлө айдемын пайремже кажне ийын палемдалтеш. Ты кечын изижат-кугужат, сылнымутчыжат, шанче пашаенжат, туныктышыжат – чыланат Сергей Чавайнлан шуко моктеммутым каласат. Тачысе кечылан уста писательын илыш корныжым, усталык пашажым, поян сылнымутшым литератур да этнографий комплекс арала. Тудым 1961-ше ийыште октябрь тылзыште починыт. Тысе экспонат-влак писательын тунамсе илышыжым тўрыс починыт.